

Osnovna šola Franja Malgaja Šentjur

GRADOVI V OKOLICI ŠENTJURJA

Področje: zgodovina

AVTOR:

Gašper Vehovar, 8. b

MENTORICA:

Jožica Novak,

prof. ped. in zgo.

Šentjur, 2022

KAZALO:

1 POVZETEK	IV
2 UVOD	1
2.1 Namen raziskovalne naloge	1
2.2 Hipoteze	1
2.3 Metode dela	2
3 TEORETIČNI DEL.....	2
3.1 Kratek zgodovinski oris gradov na območju Šentjurja (in lastništvo)	3
3.1.1 Grad Rifnik (Reicheneck), Rifnik.....	3
3.1.2 Graščina Blagovna (Reifenstein)	4
3.1.3 Grad Planina (Montpreis), Planina pri Sevnici	6
3.1.4 Grad Žusem (Susenheim), Žusem	7
3.1.5 Grad Andenburg, Podgrad pri Šentjurju.....	8
3.1.6 Grad Ploštanj (Blumenstein), Šibenik (pri Šentjurju).....	9
3.1.7 Dvor Ponikva (Ponigl), Srževica	10
3.1.8 Gradič Ponikva, Hotunje (pri Ponikvi)	10
3.1.9 Grad Cerovec (Zerowetz), Dobrina pri Žusmu	12
3.1.10 Grad Frajštajn (Freistein), Pletovarje pri Dramljah.....	13
3.1.11 Grad Slivnica (po nekaterih virih Turn)	13
3.1.12 Grad Žamerk (Saldenberg), na hribu Žamerk nad Loko pri Žusmu	14
3.2 Lastništvo gradov po Sloveniji.....	14
3.3 Vzroki propadanja gradov	14
3.4 Kaj lahko lastnik naredi z ostanki gradu (zakonodaja).....	15
3.5 Prihodnost slovenskih gradov	15
4 EMPIRIČNI DEL.....	16
4.1 Fotografije v Zgodovinskem arhivu Celje	16
4.1.1 Grad Rifnik.....	16
4.1.2 Graščina Blagovna	17
4.1.3 Grad Planina pri Sevnici	18
4.1.4 Grad Žusem.....	20
4.2 Stanje na terenu, fotografije	20
4.2.1 Grad Rifnik danes	21
4.2.2 Graščina Blagovna danes.....	22
4.2.3 Grad Planina pri Sevnici danes	22
4.2.4 Grad Žusem danes	23
4.2.5 Območje ruševin gradu Andenburg	25
4.2.6 Območje bivše graščine Ponikva.....	25
4.2.7 Območje nekdanjega gradu na Srževici pri Ponikvi.....	26
4.3 Lastništvo gradov in zemljишč, na katerih so razvaline	26
4.4 Odnos lastnikov do kulturne dediščine – primer dobre prakse na Planini pri Sevnici...27	27
4.5 Vključevanje gradov v turistično ponudbo občine	30
4.6 Ustna izročila o gradovih.....	31
5 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK	33
6 LITERATURA, VIRI.....	35

Kazalo slikovnega gradiva:

Slika 1: Risba gradu Rifnik (Georg Matthäus Vischer v Stopar, 1993)	4
Slika 2: Risba graščine Blagovne (Georg Matthäus Vischer v Stopar, 1993).....	5
Slika 3: Risba gradu Planina (Georg Matthäus Vischer v Stopar, 1993)	7
Slika 4: Risba gradu Žusem (Georg Matthäus Vischer v Stopar, 1993)	8
Slika 5: Grad Andenburg na zemljevidu leta 1678	9
Slika 6 : Graščina Ponikva (desno) z vilo Rosenau (levo) (vir: Stopar, 1990)	11
Slika 7: Keiserjeva upodobitev graščine iz leta 1830 (vir: Stopar, 1990)	12
Slika 8: Pogled na grad Rifnik, 20. sept. 1959 (vir: SI_ZAC/0524/003_00392)	16
Slika 9: Pogled na grad Rifnik, 20. sept. 1959 (vir: SI_ZAC/0524/003_00390)	16
Slika 10: Pogled na grad Rifnik, 20. sept. 1959 (vir: SI_ZAC/0524/003_00389)	17
Slika 11: Pozdrav iz Blagovne (vir: SI_ZAC_1274_001_005)	17
Slika 12: Grad Planina pri Sevnici (vir: SI_ZAC/1025/199_0003)	18
Slika 13: Grad Planina pri Sevnici (vir: SI_ZAC/1025/199_0002)	18
Slika 14: Razglednica Planina pri Sevnici (vir: SI_ZAC/1274/001_064)	18
Slika 15: Grad Planina pri Sevnici – razglednica (SI_ZAC_1274_001_064_00003)	19
Slika 16: Grad Žusem (prospekt Žusem skozi čas, vir: SI_ZAC_0507_049)	19
Slika 17: Grad Rifnik danes (foto: Gašper Vehovar)	20
Slika 18: Grad Rifnik danes (foto: Gašper Vehovar)	20
Slika 19: Pogled proti Graščini Blagovna (Google maps – zajem zaslona)	21
Slika 20: Grad Planina pri Sevnici danes (foto: Gašper Vehovar)	21
Slika 21: Grad Planina pri Sevnici danes (foto: Gašper Vehovar)	22
Slika 22: Grad Žusem iz ceste (foto: Gašper Vehovar)	22
Slika 23: Grad Žusem iz gozda (foto: Gašper Vehovar)	23
Slika 24: Notranjost gradu Žusem (foto: Gašper Vehovar)	23
Slika 25: Območje ruševin gradu v Podgradu (foto: Jan Žafran)	24
Slika 26: Območje bivše graščine Ponikva, levo vila Rosenau (foto: Jožica Novak)	24
Slika 27: Območje, kjer je bil nekoč grad na Srževici pri Ponikvi (foto: Jožica Novak)	25
Slika 28: Fotografija gradu Ponikva (desno) in vile Rosenau (levo), osebna last ge. Slave Kovačič	31

1 POVZETEK

V okolici občine Šentjur je bilo 12 gradov. Stanje teh gradov ni najboljše. Trije še vedno stojijo, ampak so v ruševinah, drugi pa večinoma nimajo ostankov, razen kakšnih jarkov, kot navaja literatura. V teoretičnem delu smo opisali zgodovino gradov. O gradovih, sploh tistih, ki jih ni več, nismo našli veliko informacij. Nekaj osnovnih informacij smo dobili, a v večini so ti gradovi že pozabljeni.

V empiričnem delu pa smo pogledali stanje gradov danes, fotografirali ostanke gradov, vpogledali v lastništvo ruševin in poskusili poiskati kakšno ustno informacijo.

Primer zglednega ravnanja s kulturno dediščino je grad Planina (Montpreis), ki je obnovljen in se uporablja za pogostitve, poroke ali različne dogodke.

Ključne besede: grad, gradovi, graščina, dvorec, Rifnik, Žusem, Planina, lastništva gradov

1 ABSTRACT

In the area of the Šentjur municipality, there used to be 12 castles. The current state of the castles isn't the best. Three of them are still standing, but are in ruins, while others don't have any more remainings left, except some trenches, as stated in the literature. In the theoretical part, we wrote about the history of the castles. We didn't find much information about the castles that don't stand anymore. We found some basic information but in general, these castles have been forgotten.

In the empirical part, we went and looked for the current state of the castles, take photographs of the remains, and tried to get information about the owners of the said castle remains. We also tried to get some information from the local folk. A good example of taking good care of a castle is castle Planina (Montpreis), which has been renovated and is still used for weddings, banquets and different events.

Key words: castle, castles, manor, mansion, Rifnik, Žusem, Planina, castle ownership.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so mi pomagali pri raziskovalni nalogi. Najprej bi se rad zahvalil ge. Slavici Veber, ki mi je zelo olajšala raziskovanje lastništev, saj mi je na geodetski upravi pripravila vso dokumentacijo o lastništvih ter tloris ruševin gradu Rifnik in Žusem. Prav tako bi se zelo rad zahvalil podjetju Tajfunu, ker so nam odgovorili na vsa vprašanja ter nam nudili informacije o gradu Planina. Zahvaljujem se Zgodovinskemu arhivu Celje za vse fotografije, ki smo jih lahko uporabili. Za vse informacije se zahvaljujem TIC Šentjur, prav tako Zavodu za varstvo kulturne dediščine Celje. Za konec pa se zahvaljujem svoji mentorici Jožici Novak za vse, kar je storila zame, predvsem za spodbude in tudi to, da si je vzela čas za moje raziskovanje. Zahvaljujem se učiteljici slovenščine ge. Bojani Potočnik, ki je pregledala in popravila slovnične napake.

2 UVOD

Za to temo sem se odločil, ker me naspoloh zanima zgodovina. Temo gradov sem si izbral zaradi tega, ker vedno gledam gradove kot so Rifnik in Žusem, in sem se spraševal, zakaj so v slabem stanju.

Gradov je v Sloveniji zelo veliko, ter so pomemben del naše zgodovine. Na območju občine Šentjur je včasih stalo 12 gradov, katerih trije so še vidni, ampak večinoma propadajo. Ostali gradovi so bili porušeni v preteklosti, a vendar so pri nekaterih še vedno vidni jarki ali sledi zgradbe. Gradovi katerih ostanki so še vidni in so večinoma ruševine se imenujejo Grad Rifnik (Reicheneck), Grad Žusem (Susenheim) in Grad Planina (Montpreis). Medtem so ruševine gradu Žusem državna last, grad Planina je občinska last, ruševine Rifnika pa so v zasebni lasti (več o lastništvu na 4.2). Vendar kljub temu so gradovi razvaline. Edini grad na katerem se še izvajajo kakšne prireditve, pogostitve ali poroke pa je grad Planina, saj je od teh treh še v najboljšem stanju. V tej raziskovalni nalogi sva podrobnejše pregledala stanje gradov sedaj, ter kaj se je z njimi dogajalo skozi zgodovino. Prav tako pa sva poskušala pridobiti čim več slikovnega gradiva povezanega z gradovi.

2.1 Namen raziskovalne naloge

Namen raziskovalne naloge je:

- opisati gradove ter njihovo zgodovino,
- vpogledati v lastništvo gradov oz. ruševin,
- si ogledati in fotografirati trenutno stanje gradov,
- povprašati o ustnem izročilu o gradovih.

2.2 Hipoteze

Pred raziskovalnim delom smo si postavili naslednje hipoteze:

1. Zaradi nedorečenega lastništva oz. več lastnikov gradovi propadajo.
2. Lastništvo gradov je lahko neznano ali pa tako razčlenjeno, da občina ne sme/nima vpliva na urejanje gradov. Predvidevamo, da so lastniki zemljišč iz drugih držav.
3. Obstajajo prizadevanja, da bi obnovili ruševine gradov (Rifnik, Žusem).
4. Da bi ohranili spomin na to vrsto kulturne dediščine, je v občini (pre)malo aktivnosti.

2.3 Metode dela

Pri raziskovalnem delu smo uporabili naslednje metode dela:

- metoda dela z literaturo,
- postavitev hipotez,
- delo v Zgodovinskem arhivu Celje,
- pregled zemljške knjige,
- informacije TIC Šentjur,
- intervju z gospo Krofl iz podjetja Tajfun,
- sodelovanje z RA Kozjansko glede vključevanja gradov v turistično ponudbo,
- ustni viri o »ostankih« gradov,
- preverjanje hipotez.

3 TEORETIČNI DEL

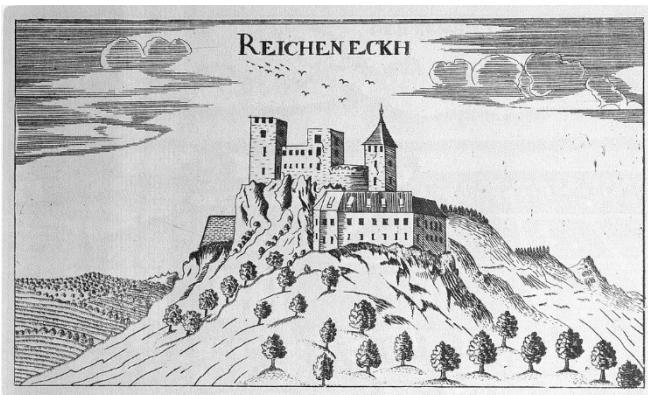
Na ozemlju Občine Šentjur je nekoč stalo 12 gradov. Danes so dobro ohranjene razvaline gradov Planine pri Sevnici, Rifnika in Žusma, iz literature je razbrati, da bi ostanke šestih gradov z nekaj truda še lahko videli, medtem ko je dvorec Blagovna popolnoma spremenil svojo podobo. Grad Žusem je na meji med občinama Šentjur in Šmarje pri Jelšah. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>)

3.1 Kratek zgodovinski oris gradov na območju Šentjurja (in lastništvo)

3.1.1 Grad Rifnik (Reicheneck), Rifnik

Hrib Rifnik je še posebej pomemben z vidika kulturne dediščine. Na vrhu hriba so ostanki največje poznoantične naselbine na Slovenskem. Na strmi skalni vzpetini na severni strani hriba Rifnik pa stojijo razvaline gradu Rifnik. Prvi vitezi, ki jih imenujemo Rifniški, izvirajo z gradu Reifenstein z avstrijske Štajerske. Grad se prvič omenja leta 1326. Od leta 1359 so grad imeli v fevdu Celjski grofje, ki so ga v last dobili leta 1400 od krških škofov. Celjski grofje so ostali lastniki vse do 9. novembra 1456, ko so v Beogradu (v Srbiji) umorili grofa oziroma kneza Ulrika II., zadnjega moškega potomca grofov Celjskih. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>) Iz rok Celjskih grofov sta rifniško posest dobila v zajem tudi brata Žiga in Janez Lichtenberger (Grdina, 2002) H gradu je spadal tudi (grajski) mlin v Šibeniku. Mlinarjenje se je na tem območju pričelo v 14. oz. 15. stoletju. Stari grajski mlin stoji še danes pri Ferleževem mlincu v Šibeniku. Ljudsko izročilo pravi, da so rifniški grad leta 1635 opustošili kmetje v boju za svoje pravice. Izročila zaenkrat zgodovinarji ne morejo potrditi, saj ne obstajajo pisni viri o tem dogodku. (Stopar, 1982) Vsekakor pa se strinjajo, da so grad prenehali uporabljati v 17. stoletju. Gospoda se je preselila na Blagovno. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>)

Prvotni grad je obsegal visok pravokotni romarski stolp z obzidanim dvoriščem, ki se mu je v gotski dobi pridružil še stolp peterokotnega tlora, v renesansi so ju povezali in obdali z obzidjem z obrambnimi stolpi. (Jakič, 1995)

Slika 1: Risba gradu Rifnik (Georg Matthäus Vischer)

Legenda o gradu Rifnik (ter bližnjem gradu Ploštanj):

»Grad Rifnik in grad Ploštanj sta oba stala vsak na svojem hribu nad sotesko Kozarice. Povezoval pa ju je kamniti most. Legenda pravi, da sta se pred davnimi časi zaljubila ploštanjska grofična in mladi rifniški vitez. Njuna očeta nista odobrila njune ljubezni in jima prepovedala sestajanje. Zato sta se zaljubljenca na skrivaj dobivala na kamnitem mostu. Ko je Ploštanjski grof to ugotovil, je dal razrahljati kamne mostu, v pričakovanju, da bi se most zrušil, ko bi vitez obiskal grofično. Vendar pa sta se zaljubljenca zopet sestala na mostu, ki se je pod njima zrušil in oba sta padla v globel z njim.« (<https://www.turizem-sentjur.com/Kulturna-dediscina/Grad-Rifnik/>)

3.1.2 Graščina Blagovna (Reifenstein)

Posestvo na Blagovni se omenja že v 11. stoletju. Morda je nekje v bližini stal tudi grad vitezov Riefenstainских, saj sta že leta 1163 v zgodovinskem viru omenjena brata Urlik in Henrik, ministeriala krške škofije. (Jakič, 1995)

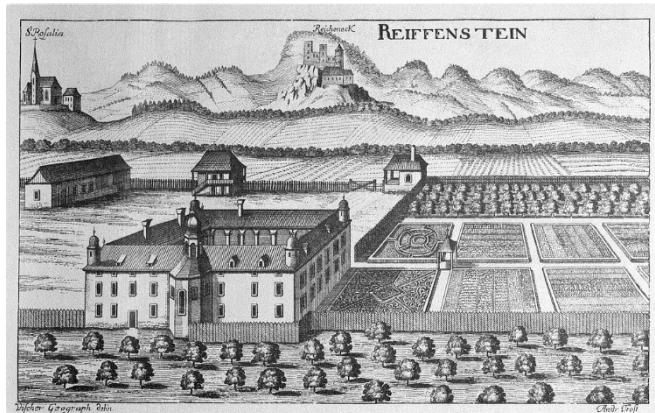
Dvorec Blagovna (Reifenstein) pa je nastal v prvi polovici 17. stoletja, natančneje do leta 1624, ko je pristavo (staro ime za večjo hišo ali manjši grad z gospodarskimi poslopji) prezidal plemič Albert Dietrichstein. (Stopar, 1982)

V 17. stoletju postane dvorec upravno središče posestva, potem ko se vanj preseli gospoda z gradu Rifnik. Leta 1711 je dvorec pogorel. Po virih naj bi leta 1861 dvorec podrli, najverjetneje pa so ga popolnoma prezidali.

Pomemben lastnik dvorca je bil vitez Hugo Berks, ki je bil poslanec v dunajskem državnem zboru in borec za pravice Slovencev v Avstro-Ogrski. Med 1. svetovno vojno

so v dvorcu bivali begunci. Od leta 1927 je dvorec last rodbine Gologranc. (Stopar, 1982) Bolj kot sam dvorec so zaradi svoje velikosti impresivna gospodarska poslopja, a so tudi ta popolnoma prezidali.

Graščina leži na položni ravnici v Goričici 30.

Slika 2: Risba graščine Blagovne (Georg Matthäus Vischer)

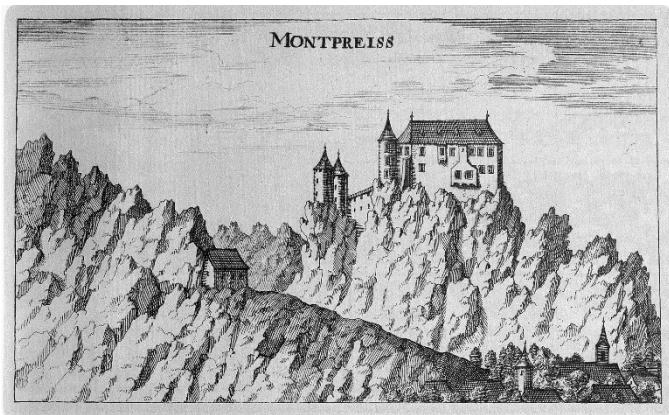
Legenda o dvorcu Blagovna

»Pred kakih 200 leti je živila v graščini grofica, ki je imela opico. To opico je strašno ljubila. Toda nekoč je zašla žival na vrt, kjer jo je pičila kača. Opica je poginila in grofica jo je dala pokopati v dolinici poleg gradu. V grob ji je dala mnogo zlatnikov in nakita, nanj pa je postavila kapelico s križem. Ko je neke noči grofica molila in jokala ob grobu svoje ljubljenke, je udarila strela v kapelico, prebila zid in popolnoma razdejala križ. Grofici pa se ni zgodilo nič zalega. Po smrti grofice je prešla graščina v tuje roke. Tedaj so kapelico čisto razdejali in grob razkopali, toda o kakih zlatnikih in nakitu ni bilo sledu. Od takrat opica straši po poslopjih graščine.« (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>)

3.1.3 Grad Planina (Montpreis), Planina pri Sevnici

Planinski grad je bil pozidan na 33 metrov visoki skali nad trgom Planina. Grad je prvič omenjen v zgodovinskih virih leta 1227 kot castrum Momparis. Sprva so ga upravljali planinski vitezi, prvi je omenjen Ortolf de Munparis (1190). Ko je rodbina izumrla, so grad leta 1250 podedovali gospodje Ptuijski. Med kastelani nato srečamo viteze Ostrovrharske Scharffenberge, ki so ga prodali Žovneško-Celjskim. Po letu 1456 srečamo na Planini barone Thurne, nato so bili od leta 1588 do 1763 planinski graščaki baroni Mosconi. Prek petdeset let so na Planini gospodovali Prothasiji, nato pa je šel grad iz rok v roke. (Jakič, 1995) Leta 1863 je zanemarjeni in propadajoči grad kupil grof Gustav Bloome. Ta je nameraval grad temeljito obnoviti, do gradu je dal pozidati novo cesto. Dogovarjal se je z znamenitim dunajskim arhitektom Teophilom Hansenom. Ta mu je obnovo odsvetoval z utemeljitvijo, da je skala, na kateri stoji grad, prešibka in ne bi mogla zdržati nove obremenitve. Bloome je načrt opustil in grad prepustil usodi. 1882 so začeli grad, v katerega je leto prej udarila strela, sistematično podirati, 1895 se je podrl še zadnji grajski stolp. Leta 1884 so ga razkrili in pustil propasti. (Stopar, 1982)

Pod gradom so leta 1868 zgradili novo vilo. Že čez 14 let so pričeli grad sistematično podirati. Najprej so odstranili streho, nato lesene stene. Leta 1883 sta se podrla kar dva stolpa, po potresu leta 1895 pa še tretji. V 16. stoletju je bila zahodno od gradu sezidana kašča, ki se je ohranila vse do leta 1925, ko se je udrla streha, danes je ohranjen njen kletni del. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>) Planinski grad je imel do leta 1929 kar 52 posestnikov. (Ana Wambrechtsamer, 1928) Grad je imel pomembno vlogo v varovanju krajev pred napadalci. Z dveh strani ga je varovala strma pečina in okoli 2,5 metra debeli zidovi ter obrambni jarek na območju današnjega grajskega parka. Različni lastniki so grad večkrat prezidali in dozidali, tako lahko na razvalinah še danes vidimo nekakšno mešanico romanskih, gotskih in renesančnih stilov. (Polšak, Krofl, 2013)

Slika 3: Risba gradu Planina (Georg Matthäus Vischer)

Legenda o Planinskem gradu:

»Na grajskem dvorišču se nahaja prastara lipa, o kateri ljudstvo sledeče pripoveduje: Ko so Turki oblegali Planinski grad, se je turški poveljnik s svojimi vezirji v bližini obzidja, posvetoval, na kakšen način bi bilo mogoče dobiti v pest malo, a močno trdnjavco. Nepričakovano pa je topovska krogla iz gradu ubila poveljnika. Vezirji so se razbegli na vse strani, šele ponoči so se vrnili in pokopali svojega poveljnika na istem mestu, kjer je bil ubit. Ko se je zdanilo, so vsadili Turki na grob mlado lipo in potem na tihem odrinili. Lipa se je v stoletjih razrasla v mogočno drevo in se še danes imenuje *turška lipa*.« (<https://gradovislovenije.si/legende-o-planinskem-gradu/>)

3.1.4 Grad Žusem (Suseňheim), Žusem

Med zaselkom Volčja jama in naseljem Dobrina stojijo na kopastem pomolu mogočne razvaline gradu Žusem (Suseňheim) (Jakič, 1995), ki so ga v 12. stoletju sezidali krški škofje, upravljali pa ministeriali vitezi Žusemski. Leta 1202 je omenjen vitez Poppo de Suozzenheim, konec 15. st. so na gradu gospodovali Mosconi in Reisingi, leta 1787 ga je podedoval grof Chamare de Herbuval. Leta 1635 so grad razdejali uporni kmetje, 1695 pa je pogorel. (Stopar, 1982) V drugi polovici 19. st. ga je lastnik Fieglmuller prepustil uničenju, da mu ne bi bilo treba plačati davka. (Stopar, 1982) V grajskih razvalinah so vidni ostanki prvotnega romanskega gradu, izstopa pa trinadstropno stanovanjsko poslopje z mogočnima okroglima obrambnima stolpoma.

Slika 4: Risba gradu Žusem (Georg Matthäus Vischer)

Legenda o gradu Žusem:

»V prejšnjih časih so bile ceste slabe. Vožnja po njih je bila nemogoča. Grajski gospodje so na potu jezdili konje, grajske gospe in gospodične se pa še niso mogle posluževati vozov; zato so jih morali tlačani prenašati. V ta namen so se posluževali nekakih nosilnic s košarami. V košarah so plemkinje čepele. Ko so jih nekoč tlačani zopet nosili iz Žusma v Št. Jurij na obisk k rifniški gospodi, je nastal v neki košari čuden in za nositelje neprijeten nered. Zelo so se razjezili in so govorili: »Kaj bomo to nosili! Vrzimo košaro v potok!« Tedaj se je začulo iz košare milo stokanje, združeno z bridkimi prošnjami. Kmetje so bili milosrčni in svoje grožnje niso izpolnili.« (<https://gradovislovenije.si/legende-o-zusemskem-gradu/>)

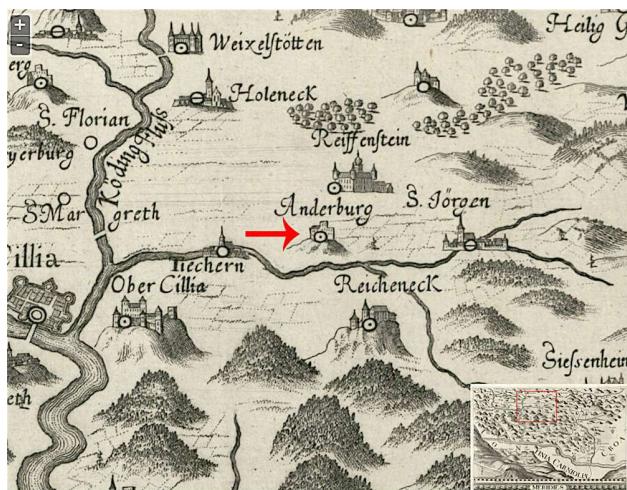
3.1.5 Grad Andenburg, Podgrad pri Šentjurju

Grad so postavili na državni zemlji in leta 1025 ga je v dar dobil grof Viljem II. Preko njegove soproge ga je leta 1042 dobil v last ženski samostan v Krki na Koroškem. Ta ga je leta 1071 prenesel v last novoustanovljene krške škofije (Krka se danes nahaja na avstrijskem Koroškem). Celjski grofje so grad leta 1438 dali porušiti do tal, saj jim je bil preblizu, hkrati pa so že gospodovali gradu na Rifniku. Iz zgodovinskih virov zgodovinarji domnevajo, da so grad obnovili, saj so v deželnem arhivu v Gradcu odkrili dokument, da je grad Anderburg leta 1655 pogorel. (Grdina, 2002)

Nanj danes spominja tudi ime naselja Podgrad ter skromni sledovi na skalnatem griču. (Jakič, 1995) Glavni del gradu so zgradili v živo skalo, v premeru je meril 20 metrov. Obrambni jarki se niso ohranili. Sledovi zidu, vezanega z apneno malto, so še razvidni in v premeru merijo okoli 20 m. Severno in južno od grajske kope se v konfiguraciji zemljišča razločno kažeta dva polkrožna platoja s prvotno nedvomno fortifikacijsko funkcijo. (Stopar, 1982, str. 20)

Grad je stal na nizki kopi v naselju Podgrad, približno 50 m severno od hiše Podgrad št. 23. (Stopar, 1982)

Cerkev svete Rozalije, ki so jo zgradili v 17. stoletju, je sezidana iz kamnov, ki so jih prebivalci pretovorili iz požganega gradu Anderburg. Iz gradu izvirajo tudi vrata, ki so jih vgradili v cerkev. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>)

Slika 5: Grad Andenburg na zemljevidu leta 1678

3.1.6 Grad Ploštanj (Blumenstein), Šibenik (pri Šentjurju)

Lokacija gradu je nepreverjena, stal naj bi na strmem griču v zaselku Ploštanj v Šibeniku pri Šentjurju. (Stopar, 1982) Grad, last krške škofije, so upravljali Ploštanjski vitezi, ki se v zapisih omenjajo od leta 1197. Leta 1404 ga je od krške škofije v fevd (posest) dobil grof Herman Celjski.

Nekoč so prišli Turki nad grad Ploštanj. Graščak z Anderburga je s svojimi podložniki hitro priskočil na pomoč. Za plačilo je dobil zlatega ovna, ki je ravno takrat poginil na Ploštanju. Čeprav ni bil več živ, je vendarle bi zlat in z veseljem ga je prinesel svoji

ženi Emi. Na njeno zahtevo so ga spravili v klet. Od radosti cele noči ni mogla spati. Vsak teden je šla najmanj trikrat gledat svoj zaklad. Ta zaklad so si že leli Turki. Ko so izvedeli, kje se nahaja, so Anderburg napadli, a so grad ubranili. Nekoč je prišel v grad neki berač in poprosil Emo miloščine. Ema je bila prav tedaj pri ovnu in ga je držala z eno roko. Ker ni mogla hitro ustreči, jo je berač z zlobnim glasom preklevl. Grad se je porušil in pokopal pod seboj Emo in ovna. Ko so nekoč kopali v vinogradih na Lipici, so izkopali kamen, na katerem sta bila upodobljena oven in roka sv. Eme. Ploštanj se v celjskem urbarju zadnjič omenja leta 1498. Razdejali naj bi ga Turki. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo-Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>) O gradu danes ni sledu. (Jakič, 1995)

3.1.7 Dvor Ponikva (Ponigl), Srževica

V naselju Srževica pri Ponikvi (okoli 3 km severovzhodno od Ponikve) je okoli 500 m vzhodno od hiše štev. 11 (Zagradišnik) nizka gričevnata vzpetina Gradišče. Na temenu vzpetine je na nivoju zemljишča razsuto kamenje, vezano z malto, ki nakazuje temelje pravokotne stavbe v velikosti 9 x 11 m, od tod naprej poteka vzdolž pobočja nekaj časa nevezan zid. Značaj gradišča zbuja domnevo, da je nekoč tukaj stal dvor stolpastega tipa, morda dvor ponikovskih vitezov. Zahodno je hribček Boč (delno v občini Šmarje pri Jelšah), kjer so tudi vidni ostanki zidovja in celo jarkov. (Stopar, 1982) Na Gradišču blizu Srževice so skromni ostanki stolpastega gradu Ponikva, na katerem so gospodovali ponikovski vitezi. Vitez Friderik de Ponichi je omenjen leta 1197, njegova rodbina pa je 14. stoletju izumrla. (Jakič, 1995). Dvor je zamenjal precej lastnikov, preden so njegovi zadnji lastniki postali Celjski grofje. Dvor je najverjetneje bil razdejan že v 15. stoletju.

3.1.8 Gradič Ponikva, Hotunje (pri Ponikvi)

Ime niti v svoji nemški niti slovenski obliki ne kaže, da gre za grad. Ponikovski vitezi so tako gospodarili na dvoru, čeprav možnosti o obstoju gradu ni mogoče izvzet. Ponikva je bila v visokem srednjem veku sedež prafare, zato pomembnejše fevdalno središče v teh okoliščinah ne more presenetiti (Stopar, 1982, str. 368)

Grad, ki je bil večje gospodarsko središče, naj bi nastal na mestu prejšnje rimske utrdbe. Prvotni grajski posestniki so bili gospodje s Ponikve, ki se omenjajo leta 1197 in 1213. Vitez Friderik de Ponichi je omenjen leta 1197, za njim leta 1203 Gundafarus de Ponichi in leta 1213 še Hermannus de Ponichi. Rodbina Ponichi je izumrla sredi 14. stoletja. Leta 1332 naj bi bila lastnica Diemut Ponkovska, ovdovela Steinpeiss. Med poznejšimi lastniki gradu se omenjajo še Wildensteini, Kapfensteinerji, Limburški, Puckli in Fladniti. Posest naj bi nato prešla v last grofov Schaunburških, ki so ga potem prodali Celjskim grofom, ki jim je služil kot lovski dvorec. (Stopar, 1993, str. 93)

Dvor je bil najverjetneje razdejan konec 15. ali v začetku 16. stoletja, najverjetneje zaradi turških vpadov ali pa upora kmetov. Leta 1585 je posest kupil Viktor Welzer, pl. Eberstein, kjer je na istem mestu zgradil novo graščino Ponikva (Ponigl). Njegov sin Moritz, ki je ponikovsko posest ločil od vojniške, je graščino leta 1604 odstopil Danijelu Katzianovitschu, s poroko njegove hčere pa je leta 1676 prišla v last Hansa Wokalitscha. (Stopar, 1993, str. 94) Prav gotovo Katzianovitsch ni najlepše ravnal s podložniki, saj so 5. maja 1635 grad, ki je bil obdan z zidom in jarkom, popolnoma razdejali. (Zupan, 1937, str. 596) Med zadnjimi lastniki so bili med leti 1787–1839 plemeniti Dienersbergi, sledila jim je Ana grofica pl. Trautmannsdorf, njej pa leta 1855 polkovnik Guggental, ki je staro graščino leta 1866 za nadstropje povišal ter dodatno dozidal pritlično sodnijo z zapori. Polkovnik Viktor Guggental je nato pričel zemljo razprodajati. Njegov sin Aleksander je grad leta 1876 prodal in se preselil v novo zgrajeno sodnijo, ki jo je imenoval Villa Rosenau. (Stopar, 1990, str. 3) Od leta 1876 je bila graščina v lasti rodbine Auffart, po drugi svetovni vojni so razpadajoče poslopje podrli. (Jakič, 1995)

Slika 6: Graščina Ponikva (desno) z vilo Rosenau (levo)

Slika 7: Keiserjeva upodobitev graščine iz leta 1830

3.1.9 Grad Cerovec (Zerowetz), Dobrina pri Žusmu

Leta 1327 je omenjeno posestvo Cerau v lasti Guntzla von Turna, zaselek pa v 15. stoletju kot Zerowez in Czerobitz. Leta 1496 je v Cerovcu že stala žusemska pristava, ki je nazadnje omenjena leta 1547. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>)

Čeprav dolgo niso poznali lokacije gradu, ki je popolnoma izginil, so na podlagi raziskav odkrili možno lokacijo v okolici Dobrine pri Žusmu, kar je kazala na ledino "Na turnu". Ob novejših topografskih raziskavah terena so bili vrh kope na travnatem terenu ugotovljeni sledovi zidane stavbe v izmeri 10 x 10 m, ki pa je bila znotraj predeljena na

vsaj tri prostore, razen tega pa so bili na vzhodni strani ugotovljeni kar trije jarki.
(Stopar, 1982, str. 70)

3.1.10 Grad Frajštajn (Freistein), Pletovarje pri Dramljah

Grad Frajštajn (Freistein) je prvič omenjen leta 1286, ko je Henrik iz Zreč prodal večjo posest okoli gradu. Leta 1307 se omenja Chuntzel Frajštajnski – von Freystein, vitez Žovneških gospodov. Po izročilu je bil grad postojanka roparskih vitezov. Sledovi gradu so še vidni. (Stopar, 1982) Grad se zadnjič omenja v 14. stoletju. (<https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf>)

Jakič (1995) in Stopar (1982) omenjata, da je morda stal na griču Gradišče nad zaselkom Frajštajn pri Pletovarju, da pa ni znano, kje je stal in ne kdaj je razpadel.

3.1.11 Grad Slivnica (po nekaterih virih Turn)

Leži vrh manjšega položnega hriba tik zaselka Turno pri Slivnici. Sprva je na tem območju stal zgolj (obrambni) stolp, ki se omenja leta 1362, ko se je graščak Oesel von Turren (s Turna pri Šoštanju) odpovedal svojim pravicam do stolpa v korist graščakom s Planine. Kraj se večkrat omenja tudi še v 15. st., nikoli več v zvezi z utrdbo. V bližini Turna je staro gradišče, na nekdanjo fevdalno postojanko pa spominja hišno ime Turner ali Turnšek v bližini. (Stopar, 1982) Spadal je tudi v celjski fevd in naj bi služil kot lovski gradič Celjskih grofov. Zadnjič pa je omenjen leta 1692, ko je Žička kartuzija prodala svoj slivniški urad grofu Leopoldu Gaisrucku.

Danes lahko najdemo skromne razvaline gradu. Od nekdanje utrdbe so ohranjeni sledovi obodnega zidovja in stolpaste stavbe, pa tudi ostanki krožnega obrambnega jarka. (Stopar, 1982) Stopar je pred 40 leti tudi omenjal, da ostanke zidov še vedno odvažajo za gradnjo cest.

3.1.12 Grad Žamerk (Saldenberg), na hribu Žamerk nad Loko pri Žusmu

Na strmem kopastem griču nad zaselkom Žamrek blizu Dobrine pri Žusmu so sledovi gradu Žamerk (Saldenberg), na katerem so gospodovali krški ministeriali vitezi Žamerski, ki so verjetno izvirali z Žalma (Saldenheim) na Koroškem. Med njimi leta 1197 srečamo Sigmarja Žamerskega. Žamerski so izumrli okoli leta 1310. Leta 1404 so krški škofje podelili Žamerk v fevd Andreju Žusemskemu. Leta 1458 je sin Andreja Žusemskega dobil v posest »gradišče«, torej je bil grad tedaj že razvaljen. Sledovi gradu so še vidni, prav tako sledovi jarka in okopa. (Stopar, 1982)

3.2 Lastništvo gradov po Sloveniji

Na spletni strani [www.gradovislovenije](http://www.gradovislovenije.si) pišejo, da so lastniki gradov v večini primerov ljubiteljski kastelologi. Nekateri lastniki imajo gradove za poletne rezidence, drugi v gradu stanujejo, ostali pa v njem vidijo tudi poslovno priložnost. (<https://gradovislovenije.si/kategorija/gradovi-danes/>). Preteklo lastništvo gradov na območju občine Šentjur je znano iz literature, današnje lastništvo pa smo raziskali.

3.3 Vzroki propadanja gradov

»Danes je marsikateri grad v zelo slabem stanju, marsikaterega pa tudi ni več ali pa je od njega ostalo le še nekaj bežnih kamnitih ostankov. Kdaj so torej prvi gradovi začeli s svojim ciklom propadanja? V 16. stoletju so fevdalci pričeli zapuščati gradove, ki so bili grajeni visoko na vzpetinah, kjer so služili kot obrambni stolpi. V tem obdobju so pričeli z zidanjem razkošnejših dvorcev in graščin v dolinah, kjer je bil teren položen, lahko dostopen in prijeten za življenje. Dvorci so svoj poseben razcvet doživeli v času baroka. To je bilo obdobje razkošja, udobja ter zahtevne arhitektуре, tako v prostorih samih kot tudi izven njih.

Že v 16. stoletju se je torej z opuščanjem grajskih utrdb na visokih področjih pričel njihov propad. Ti gradovi so se počasi pričeli spremnjati v ruševino. Nekatere pa je že

pred tem stoletjem uničil tudi kakšen potres ali požar. Znan je potres leta 1511, ki je bil zelo uničujoč za marsikateri grad.

Več kot sto gradov je bilo uničenih med kmečkimi upori in fevdalnimi vojnama. Tudi turški vpadi so doprinesli k uničenju marsikaterega gradu.

Svoj davek je terjala tudi druga svetovna vojna, ko so partizani požgali več kot deset gradov na slovenskih tleh. S tem so v njih poskušali preprečiti naselitev okupatorja oz. so tako poskušali uničiti sovražnikovo vojsko, ki se je v gradovih že naselila.

Poleg tega so k uničenju prispevale tudi naravne katastrofe, od potresov, zimske zmrzali, viharjev, gorskih ujm, nalinov, itd.

Ljudje so včasih bližnji grad videli tudi kot priročen kamnolom, iz katerega je bilo zlahka pridobiti že obdelano lomljeno kamenje za gradnjo. Prav tako je k uničenju prispeval tudi neprimeren odnos ljudi do kulturne dediščine, ropi in opustošenje gradov zaradi koristoljubja«. (<https://gradovislovenije.si/kategorija/gradovi-danes/page/2/>)

3.4 Kaj lahko lastnik naredi z ostanki gradu (zakonodaja)

Kako ohranjati gradove, našo kulturno dediščino je določeno v Pravilniku o konzervatorskem načrtu (Uradni list RS, št. 66/09) in Zakonu o varstvu kulturne dediščine. (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg)

Zakon določa, da je pri nekaterih posegih v kulturne spomenike potrebno pripraviti konservatorski načrt. Pripravo konservatorskega načrta predpiše ZVKDS, kadar je nameravani poseg v spomenik kompleksen, kadar grozi nevarnost uničenja in ogrožanja varovanih vrednot spomenika ali kadar so potrebna konservatorsko-restavratorska dela na spomeniku.

Namen konservatorskega načrta je ugotoviti, zakaj in za koga je spomenik pomemben. Z njim se določa kulturni pomen posameznih sestavin spomenika in spomenika kot celote. Ugotavlja se, v kakšnem stanju je spomenik, ali je spomenik ogrožen in kako. Na podlagi tega se oblikuje smernice za ohranjanje prepoznavnih vrednot spomenika. (Povzeto po: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregleDPredpisa?id=PRAV9581>)

3.5 Prihodnost slovenskih gradov

Študija, ki jo je že leta 1998 naročilo Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za znanost in tehnologijo, izvedli pa predstavniki Ekonomski in Filozofske fakultete pod vodstvom dr. Tanje Mihalič, je pokazala, »da je prihodnost slovenskih gradov zelo ogrožena, saj:

1. se z ekonomskega vidika ne splača kupiti gradu;
2. 55 % slovenskih gradov nima zagotovljenega stalnega vira financiranja;
3. država in lokalne oblasti niso zmožne zagotoviti zadostnih finančnih sredstev za ohranitev gradov;
4. se bodo gradovi lahko ohranili le, če bodo upravljavci in lastniki zmožni zagotoviti potrebna dodatna sredstva skozi donacije, sponzorstva, mednarodne finančne pomoči;
5. se bo marsikateri bodoči lastnik lastništva gradu otepal, ker ne bo zmožen kriti niti tekočih vzdrževalnih stroškov gradu, kaj šele njegove obnove in potrebne rekonstrukcije;
6. je samo 15 % upravljavcev gradov v študiji navedlo, da njihovi gradovi ne propadajo.« (Mihalič Tanja, 1998)

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 Fotografije v Zgodovinskem arhivu Celje

Zgodovinski arhiv smo obiskali 28. januarja 2022. Tam so o gradovih na območju Šentjurja ohranjene naslednje fotografije gradov Rifnik, Blagovna, Planina in Žusem.

4.1.1 Grad Rifnik

Slika 8: Pogled na grad Rifnik, 20. sept. 1959

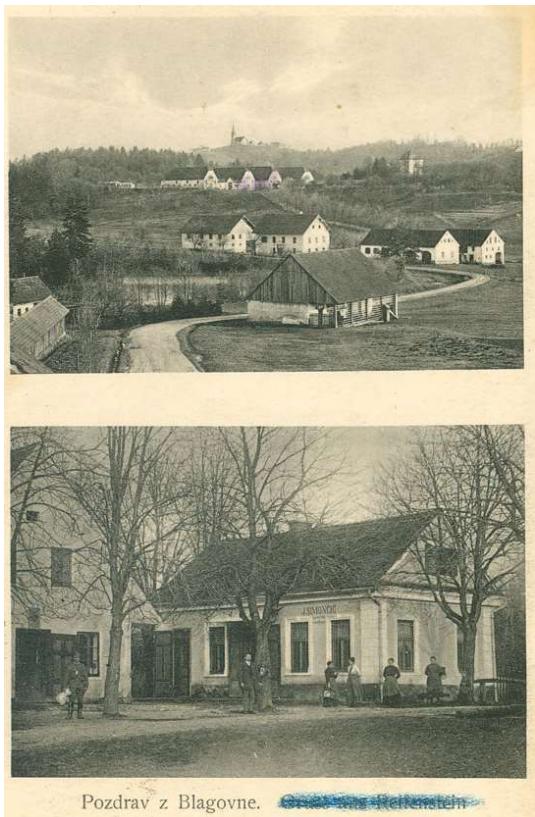

Slika 9: Pogled na grad Rifnik, 20. sept. 1959

Slika 10: Pogled na grad Rifnik, 20. sept. 1959

4.1.2 Graščina Blagovna

Slika 11: Pozdrav z Blagovne

4.1.3 Grad Planina pri Sevnici

Slika 12: Grad Planina pri Sevnici

Slika 13: Grad Planina pri Sevnici

Slika 14: Razglednica Planine pri Sevnici

Slika 15: Grad Planina pri Sevnici – razglednica

4.1.4 Grad Žusem

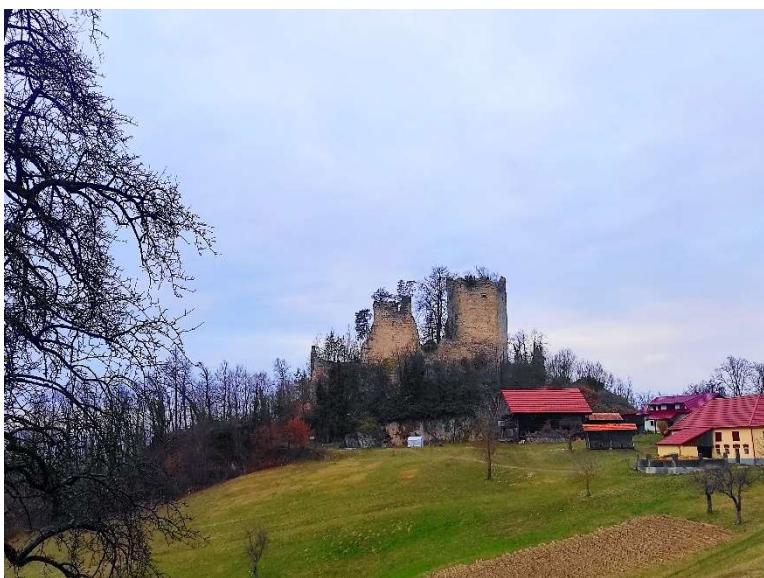

Slika 16: Grad Žusem

4.2 Stanje na terenu, fotografije

Nato smo si ogledali stanje na terenu. Obiskali smo območje gradov Rifnik, Blagovna, Planina, Žusem, Podgrad, graščine Ponikva ter Srževica pri Ponikvi.

4.2.1 Grad Rifnik danes

Slika 17: Rifnik danes

Slika 17: Grad Rifnik danes

Grad Rifnik je dostopen peš, pot ni najboljša in ob gradu je tudi opozorilo (vstop na lastno odgovornost). Grad je v slabem stanju.

4.2.2 Graščina Blagovna danes

Slika 19: Pogled proti graščini Blagovna

Graščina Blagovna je v zasebni lasti. Na Blagovni je tudi informacijska tabla turističnega društva.

4.2.3 Grad Planina pri Sevnici danes

Slika 20: Grad Planina pri Sevnici danes

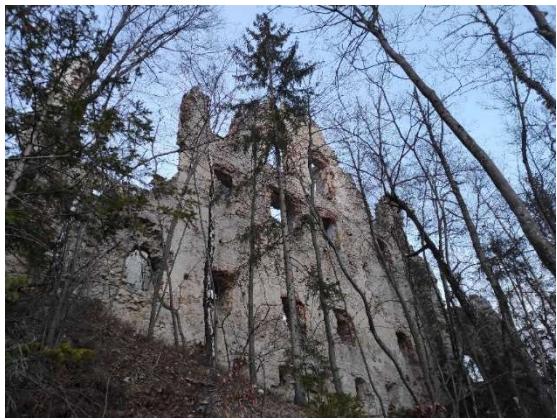
Slika 21: Grad Planina pri Sevnici danes

Grad Planina pri Sevnici je v veliko boljšem stanju, saj je delno obnovljen. Zanj skrbi podjetje Tajfun. Grad je v delni uporabi (za prireditve).

4.2.4 Grad Žusem danes

Slika 22: Grad Žusem s ceste

Slika 23: Grad Žusem iz gozda

Slika 23: Notranjost Gradu Žusem

Grad Žusem je v zelo slabem stanju, saj je porušen in zelo zaraščen, a vendar je lahko dostopen, ker je ob cesti. Na fotografijah lahko vidimo, da je bil grad včasih veliko večji.

Upravitelju gradu Žusem Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano smo poslali poizvedbo glede razvalin gradu. Odgovorili so:

»Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je sicer res vpisano v evidencah Geodetske uprave RS kot začasni upravljavec zemljišča, vendar po uradni dolžnosti iz razloga namenske rabe zemljišča, ki je pretežno gozdno zemljišče, vsekakor pa nismo pristojno ministrstvo glede kakšnega projektna načrtovanja upravljanja z razvalinami gradu Žusem. Na ministrstvu smo že pred časom želeli, da bi se za nepremičnino določilo ustreznega upravlјavca, vendar do sedaj še nismo bili uspešni. Tako, da vam žal na povedano, ne moremo podati verodostojnega odgovora na vaše vprašanje, vendar kolikor nam je poznano, za razvalino gradu Žusem ne obstaja projekt morebitne obnove oziroma ohranjanja razvaline, prav tako pa nam tudi ni poznano, če obstajajo na splošno kakšni protokoli ravnanja z ruševinami. Predlagamo, da se mogoče v zvezi s temi vprašanji obrnete še na Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje.«

4.2.5 Območje ruševin gradu Andenburg

Slika 25: Območje ruševin gradu v Podgradu

Ostankov jarkov nismo našli.

4.2.6 Območje bivše graščine Ponikva

Slika 26: Območje bivše graščine Ponikva, levo vila Rosenau

Ostankov graščine Ponikva ni več, tam je nastalo naselje s hišami. Skrajno levo stoji Vila Rosenau.

4.2.7 Območje nekdanjega gradu na Srževici pri Ponikvi

Slika 27: Območje, kjer je bil nekoč grad na Srževici pri Ponikvi

Danes ostankov gradu oz. ruševin nismo našli.

4.3 Lastništvo gradov in zemljišč, na katerih so razvaline

Za ogled lastništva smo zaprosili na Geodetski upravi Šentjur, kjer so nam dali informacije o lastništvu ruševin gradu Rifnik in Žusem. Potrebne informacije je zbrala gospa Slavica Veber.

Tam smo ugotovili naslednje:

- grad Žusem je v državni lasti od leta 1951, upravlja ga Ministrstvo za kmetijstvo;
- grad Rifnik je v zasebni lasti, lastnika sta Jožef in Marija Arbajter;
- grad Planina je last občine Šentjur, za obdobje 50 let ga upravlja podjetje Tajfun;
- graščina Blagovna je v zasebni lasti.

Pri ostalih gradovih na območju občine so vidni samo ostanki ruševin ali pa še to ne in so v zasebni lasti. Za Grad Žusem smo povprašali Ministrstvo za kmetijstvo, a nam na našo elektronsko pošto niso odgovorili.

4.4 Odnos lastnikov do kulturne dediščine – primer dobre prakse na Planini pri Sevnici

4.3.1 Intervju z go. Aleksandro Krofl, odgovorno za stike z javnostjo glede gradu Planina pri podjetju Tajfun

1. Kdaj in na kakšen način ste postali lastnik oz. najemnik gradu Planina?

Lastnik gradu Planina pri Sevnici je Občina Šentjur. Podjetje Tajfun Planina d. o. o. pa je z najemno pogodbo, ki jo je podpisalo leta 2003, postalo najemnik oz. upravljač gradu za obdobje 50 let.

2. Kaj vas je pritegnilo k prenovi gradu Planina?

Kot družbeno odgovorno podjetje se zavedamo pomena ohranjanja lokalne kulturne dediščine, njenega potenciala na področju turizma in s tem njenega pomena za razvoj in prepoznavnost lokalne oz. širše skupnosti. Grad Planina pri Sevnici je namreč slikovita ruševina, ki stoji na 30 m visoki skali neposredno nad trgom Planina in predstavlja pomembno identitetno točko kraja, tako v njegovi veduti kot zgodovini.

Hkrati nam prenova gradu pomeni tudi določen izviv. Naša želja je vrniti življenje med stare zidove in napisati novo, uspešno poglavje v njegovi zgodbi.

3. Kdaj ste začeli z obnovo in kaj je bilo potrebno pridobiti, da ste lahko začeli z obnovo?

S prenovo smo začeli spomladi 2004. Najprej smo pristojni Zavod za varstvo kulturne dediščine zaprosili za izdajo kulturnovarstvenih pogojev. Na podlagi podanih kulturnovarstvenih smernic oz. predvidenega varstvenega režima smo oblikovali idejno zasnovo prenove in pripravili popise del, za katere smo pridobili kulturnovarstveno soglasje.

4. Kaj vam je v bilo pri prenovi v pomoč? Od kod ste črpali informacije?

Pred začetkom prenove je zelo pomembno, da zberemo čim več informacij oz. podatkov o objektu, ki ga prenavljamo. Sem sodi tako pisno kot slikovno gradivo, ki ga hranijo posamezne institucije muzeji, arhivi, knjižnice (npr. stare upodobitve gradu, fotografije, morebitni načrti, stare listine, opisi gradu,

zgodovina ...) Zelo dragocena je npr. dokumentacija, ki je nastala ob morebitnih predhodnih prenovah oz. konservatorskih posegih na objektu v preteklosti. V našem primeru smo največ informacij oz. podatkov dobili v arhivu OE ZVKDS Celje in Informacijsko-dokumentacijskem centru za dediščino (INDOK center) ministrstva za kulturo. O zgodovini in stavbnem razvoju gradu veliko izvemo v knjigah: Ivan Stopar Gradovi na Slovenskem, Ana Wambrechtsamer Kronika planinskega gradu in trga, Dušan Kos Blesk zlate krone ... Pri tem ne smemo pozabiti, da pomemben del dokumentov hranijo tudi arhivi v tujini. Za nas sta pomembna predvsem Štajerska deželna knjižnica in Štajerski deželni arhiv v avstrijskem Gradcu. Glede na to, da je veliko arhivskega gradiva že digitaliziranega, nam je lahko v veliko pomoč tudi brskanje po spletu.

5. S kaknimi težavami ste se morali spopasti med prenovo gradu?

Vsaka prenova objektov kulturne dediščine je zahteven projekt in predstavlja svojevrsten izzik tako s strokovnega, tehničnega oz. izvedbenega kot finančnega vidika.

Glede na to, da je grad ruševina, največjo težavo predstavlja njegova statična stabilnost. Še ohranjeni zidovi so bili oz. so v precej slabem stanju. Zaradi vremenskih vplivov (zmrzali, dežja, vetra ...) in vegetacije je vezivo v stikih v večjem delu preperelo oz. popolnoma izprano. Posledično iz zidov izpadajo posamezni kamni, na določenih mestih pa je lice zidu popolnoma porušeno, kar seveda močno vpliva na statičnost kamnitih zidnih konstrukcij. Zidove dodatno slabijo posamezne vertikalne razpoke. Dodatno težavo predstavlja tudi dostopnost. Južna stena palacija namreč temelji neposredno na robu 30 m visoke krušljive skalne osnove, kar predstavlja dodaten izzik tako s tehničnega kot finančnega vidika.

Omeniti pa je smiselno še eno težavo, s katero se srečujejo bolj ali manj vsi, ki se lotevajo prenove stavbne dediščine, to je pomanjkanje ustreznih izvajalcev. V Sloveniji npr. primanjkuje zidarjev, ki bi bili večji starih tehnologij gradnje, poznavanja historičnih materialov ...

6. Na kakšen način ste se odločili za sedanji izgled? Ali je v sklopu restavratorskega programa še treba kaj postoriti? Ste se morali čemu odreči?

Pri prenovi gradu smo se odločili za konservatorski pristop, ki temelji na ohranjanju in prezentaciji obstoječega stanja, to je ruševine, v kombinaciji s sodobno oblikovanimi arhitekturnimi elementi, kot so razgledne ploščadi, poti, razgledni stolp ipd., ki omogočajo varen ogled gradu in hkrati ponujajo možnost oblikovanja atraktivnih kulturnih in turističnih vsebin. Odločitev za omenjeni pristop je narekovala predvsem stopnja ohranjenosti gradu in pa dejstvo, da imamo za npr. rekonstrukcijo podobe gradu, preden je postal ruševina, premalo podatkov. Še vedno pa nam sodobna tehnologija omogoča izdelavo digitalne rekonstrukcije gradu.

Prenova gradu je trenutno nekje na polovici, tako da nas čaka še kar nekaj dela.

7. Kako lahko z gradom ravnate? Ali lahko z njim naredite karkoli želite, ali morate slediti kakšnim pravilom države/občine glede uporabe? Katere aktivnosti ponujate? Ali še katere načrtujete?

Z gradom ravnamo skrbno ter premišljeno in seveda z njim ne smemo početi, kar bi žeeli. K temu nas nenazadnje poleg Zakona o varstvu kulturne dediščine Republike Slovenije zavezujejo tudi različne mednarodne resolucije, sporazumi in priporočila, ki urejajo varstvo kulturnih spomenikov. Konkretni varstveni režim in smernice ohranjanja gradu Planina pa določa Konservatorski načrt prenove gradu Planina pri Sevnici, ki ga je pripravil Zavod za varstvo kulturne dediščine OE Celje.

Za lažje upravljanje z gradom smo pripravili načrt upravljanja z dediščino, ki nam omogoča, da so ukrepi, s katerimi skrbimo za ohranjanje, vzdrževanje in razvoj kulturnega spomenika, sistematični, strokovni ter vsebinsko, časovno in stroškovno opredeljeni. Upravljanje temelji na celostnem ohranjanju dediščine, ki upošteva načelo prilagojene ponovne uporabe spomenika in je trajnostno naravnano tako z ekonomskega kot okoljskega vidika, hkrati pa spodbuja doživljanje in spoznavanje dediščine ter povečuje njen prepoznavnost. Bolj preprosto povedano, z aktivnostmi, ki jih oz. jih bomo izvajali na gradu, želimo na sproščen način obiskovalcem približati dediščino, jih seznaniti s pomenom njenega ohranjanja, pri tem pa poskrbeti, da ne škodujemo njeni podobi, je ne

spreminjamo, predvsem pa ne uničujemo njenih spomeniških lastnosti. Glede na to, da prenova še vedno poteka, so temu primerno prilagojene tudi aktivnosti. Voden ogled ruševin je tako npr. možen zgolj v omejenem obsegu. Seveda pa za prihodnost načrtujemo kulturne in turistične vsebine, ki bodo dediščino približale ljudem, jim jo pomagale razumeti in sobivati z njo.

8. Kaj na splošno mislite o ohranjanju gradov v Sloveniji?

Gradovi predstavljajo pomemben del stavbne in zgodovinske dediščine v Sloveniji. Različne zgodovinske, politične in socialno ekonomske okoliščine so žal močno vplivale na njihovo ohranjanje in varovanje. Tako imamo na eni strani grajske stavbe, ki še imajo streho. Nekatere med njimi so celostno obnovljene z bolj ali manj bogatimi vsebinami, druge zaradi nevzdrževanja žalostno propadajo, ker se kot skupnost ne znamo oz. ne zmoremo odločiti, kaj sploh želimo z njimi. Na drugi strani pa imamo veliko grajskih stavb, ki so se ohranile kot ruševine, kar jim uporabno vrednost, gledano predvsem z ekonomskega vidika, še zmanjšuje. Pri tem je utopično pričakovati, da bo država poskrbela za vse. Zavedati se moramo, da lahko npr. tudi kot posamezniki ali lokalna skupnost ali kot gospodarska družba veliko naredimo za njihovo ohranitev. (Nenazadnje imamo v državi kar nekaj primerov dobre prakse.) Samo odločiti se moramo, ali dediščino potrebujemo, kaj nam pomeni kot posamezniku in kaj kot skupnosti, ali jo želimo ohraniti za prihodne robove in potem bodo stvari mogoče malo lažje.

4.5 Vključevanje gradov v turistično ponudbo občine

Na TIC Šentjur so nam posredovali, da turistična ponudba Občine Šentjur ne zajema obiskov gradov, razen v primeru gradu Planina, kjer si je mogoče ogledati grajsko kaščo, možne pa so tudi pogostitve. Ga. Katja Videc, mag. etnologije in kulturne antropologije, pravi, da so »*na žalost gradovi na Šentjurskem v razvalinah ali pa v stanju, kjer je ogled onemogočen in zaradi tega razloga samo omenimo naše nekdanje gradove, jih pa ne tržimo za namen turističnih obiskov. Kdor si želi razvaline ali prostor nekdanjih gradov ogledati, mu priporočamo previdnost in mu ne računamo teh*

samostojnih ogledov. Vedno se lahko obiskovalci obrnejo tudi na društva, kjer so ti gradovi nekdaj bili.

Informacije so tudi na spletni strani TIC Šentjur: <https://www.turizem-sentjur.com/>.

Projekti, ki bi bili vezani na ohranjanje in obnavljanje gradov (in/ali njihovih ruševin), so specifični in vezani na proračun občine/države. Na TIC Šentjur zaenkrat niso seznanjeni s takšnimi projekti.

4.6 Ustna izročila o gradovih

4.6.1. Dvor Ponikva

O dvoru Ponikva nam je pričevala Slava Kovačič. Svoje pričevanje je začela takole: »Skozi Ponikvo je že v rimskih časih potekala rimska cesta in ta grad naj bi nastal na mestu prejšnje rimske utrdbe. Grad je bil v bistvu večje gospodarsko središče, Ponikva ni imela svoje plemenske gospoščine. Ti dvori so imeli nalogo, da pobirajo kmetijske dajatve v naturalijah ali v goldinarjih. Med zadnjimi lastniki so bili med leti 1787–1839 plemeniti Dienersbergi. Po uvedbi trivialke 1784, ki ni dobro delala, je celjsko okrožno glavarstvo zahtevalo od Dienesbergov, da se uredi šolstvo na Ponikvi. Dienesbergi so prodali graščino Viktorju Guggentalu. Guggentali so v gradu stanovali, a desno so zgradili Vilo Rosenau (ime Rosenau – ob cesti do vile so bile vrtnice). Guggentali so leta 1876 vse prodali in to je kupila Ana Auffahrt, ki je v sorodstveni liniji z nasledniki Habsburžanov. Ljubkovalno so ji Ponikovljani rekli graščinska frajla. Ana je živela bolj samotarsko življenje, vsako novo leto pa je poslala koš žemelj v šolo. Pri njej je živel nečak Georg Auffahrt, rekli so mu graščinski junak. Bil je živahan, hodil je med ljudi, igral v ljudskih igrach, med ljudmi so bile znane t. i. graščinske schnite – sanke. Jurij je bil v vojaški državni službi, med 2. svetovno vojno je bil zaprt v Dachau, nato je emigriral v ZDA.

Ana Auffahrt je leta 1944 umrla. Ustni viri pričevajo, da so sorodniki iz Gradca prišli na pogreb na Ponikvo in odnesli iz graščine vse, kar se je dalo odnesti.

1946 je graščina iz neznanih vzrokov pogorela. Veliko je bilo namigovanj, pravega vzroka pa niso nikoli odkrili. Predlog je bil, da bi ga obnovili in naredili stanovanja, a so na sestanku ljudske oblasti odločili, da graščine ne bodo obnovili.

Leta 1956, ko sem prišla službovat na Ponikvo, je bilo vidnih še nekaj kamnov.

Vilo Rosenau je po 2. svetovni vojni kupil gostilničar Štefan Gobec, v njej živijo njegovi potomci.«

Cesta oz. hrib, ki pelje proti središču Ponikve, se še danes imenuje, graščinski hrib.

Slika 28: Fotografija gradu Ponikva (desno) in vile Rosenau (levo)

4.6.2 Grad Srževica

Ga. Slava Kovačič pove: »Ponikva se omenja že v listini Eme Krške, izvzemši kraje Sirdosege (Srževica), Ponikva, Dramlje, Završe. Leta 1226 Ponikva slovi kot prafara. Slomšek pa omenja širjenje krščanstva na Ponikvi že v 9. st.

Na pobočju je bil manjši grad v okviru gradu Zbelovo (ta je okoli leta 1600 propadel). Grad na Srževici naj bi imel podzemni rov, uradno pa ni nikjer dokumentirano. Našli so ostanke, da je imel svoj živalski vrt – zverinjak. Kamenje tega gradu so uporabili, ko so gradili železnico Dunaj–Trst (par 100 m nižje je železniška proga), iz njega pa naj bi bilo zgrajenih tudi 5 hiš v okolici.«

4.6.3 Grad Andenburg

Domačini Podgrada vedo povedati, da je tam stal grad, da je potekal podzemni rov ter da so vrata graščine v bližnji cerkvi Sv. Rozalije.

5 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Gradovi so del kulturne dediščine, dobrin iz preteklosti, za katere želimo, da se ohranijo tudi za naše potomce. Opažamo, da so gradovi različno ohranjeni, zato smo raziskali, kaj je pripomoglo k temu. Hipoteze smo postavili na podlagi ugibanj, ki so se nam zdela smiselna, in glede na trenutno stanje gradov. Ugotovili smo, da pa le nismo imeli povsem prav.

1. Zaradi nedorečenega lastništva oz. več lastnikov gradovi propadajo.

Raziskali smo lastništvo gradov in ugotovili, da imajo finančne možnosti velik vpliv. Dober vzgled je grad Planina, ki ga ima v upravljanju podjetje Tajfun. Graščina Blagovna je preurejena in je njena namembnost spremenjena. Največ je nedorečenega pri gradu Rifnik, ki je zasebni lasti. Ugotovili smo, da so lastniki znani (država, občina, v zasebni lasti) in jih ni več oz. je samo eden.

Hipoteze ne potrjujemo.

2. Lastništvo gradov je lahko neznano ali pa tako razčlenjeno, da občina ne sme/nima vpliva na urejanje gradov. Predvidevamo, da so lastniki zemljišč iz drugih držav.

Iz literature smo ugotovili, da so v večini primerov lastniki ljubiteljski kastelologi. Lastništvo gradov je znano. Lastniki so različni in niso iz tujine. Lokacije, kjer gradov ni več, so v lasti ljudi, ki tam živijo oz. imajo tam zemljišče.

Hipoteze ne potrjujemo.

3. Obstajajo prizadevanja, da bi obnovili ruševine gradov (Rifnik, Žusem).

V okviru evropskih razpisov so bile v ospredju druge blagovne znamke (Ipavci, Slomšek, arheološko najdišče Rifnik). Lastnik gradu Žusem je država (MK), a nam na vprašanja niso odgovorili. Grad Rifnik je v zasebni lasti, TIC Šentjur je poskušal preko evropskih razpisov pridobiti denar za obnovo, a na razpisu ni uspel.

Hipotezo potrjujemo.

4. Da bi ohranili spomin na te vrste kulturne dediščine, je v občini (pre)malo aktivnosti.

V mnogih občinah po Sloveniji so gradovi del turistične ponudbe. TIC Šentjur, z izjemo gradu Planina, gradov ne vključuje v turistično ponudbo, dostop do gradu Rifnik je slabše urejen. Pogrešamo informacijske table, zemljevid – zgibanko o gradovih.

Hipotezo potrjujemo.

Zavedamo se, da je naša kulturna dediščina zelo pomembna tudi za razumevanje sedanjosti. Da bi ohranili spomin na »grajsko« življenje v Šentjurju in okolici, bi lahko:

- postavili informacijske table s kratkim opisom zgodovine gradu;
- uredili sprehajalne poti, dostope do gradov oz. počistili okolico, postavili klopce (npr. grad Rifnik, Žusem);
- se še naprej intenzivno prijavljali na razne razpise, ki bi finančno pripomogli k večji urejenosti in prepoznavnosti tega dela zgodovine;
- s pomočjo razpisov bi lahko uredili »potovanje« po gradovih z očali, ki prikazujejo vizualno resničnost,
- naredili učno pot,
- v sklopu šolskih interesnih dejavnosti ali dnevov dejavnosti spoznavali ostanke grajske zgodovine ter legende, povezane z gradovi.

6 LITERATURA, VIRI

LITERATURA

Grdina, I., Šentjur: Šentjur v času, čas v Šentjurju, Šentjur: Krajevna skupnost, 2002.

Jakič, I., Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem, Radovljica: Didakta, 1995.

Mihalič, T., Modeli financiranja ekonomike varstva in upravljanja s kulturno dediščino: slovenski gradovi - financiranje, ekonomika, upravljanje: letno poročilo o rezultatih raziskovalnega projekta v letu 1999, Ljubljana: Raziskovalni center Ekonomski fakultete, 2000.

Pošak, A., Krofl, S. Planina, Planina: vodnik, 2013.

Stopar, I., Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na slovenskem Štajerskem, Ljubljana: Slovenska matica, 1977.

Stopar, I., Slomškova Ponikva, Celje: Mohorjeva družba, 1990.

Stopar, I., Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji – med Kozjanskim in porečjem Save, Ljubljana: Viharnik, 1993.

Zupan, G. (ur.), Krajevni leksikon dravske banovine. Ljubljana: Uprava krajevnega leksikona dravske banovine v Ljubljani, 1937.

KRONIKE

Ana Wambrechtsamer, 1928, Kronika planinskega gradu in trga, Šentjur: Prosvetno društvo Planina, 1995.

INTERNETNI VIRI

Šutej Adamič, J., Zakaj lastnikom gradov še vedno vzeti vse kar se da (internetni vir). Pridobljeno: 23. 12. 2021. Dostopno na: <https://old.delo.si/kultura/razno/zakaj-lastnikom-gradov-se-vedno-vzeti-vse-kar-se-da.html>.

Mladinski center Šentjur, Gradovi v občini Šentjur (internetni vir). Pridobljeno: 16. 12. 2021. Dostopno na: https://www.mladi-sentjur.si/f/docs/projekt-spoznaj-svojo-obcino/_Dodatno-gradivo---Gradovi-v-obcini-Sentjur.pdf.

Pravilnik o konzervatorskem načrtu, (Uradni list RS, št. 66/09), (internetni vir). Pridobljeno: 23. 12. 2021. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9581>.

Gradovi Slovenije, Grad Andenburg na zemljevidu leta 1678 (internetni vir). Pridobljeno: 12. 04. 2022. Dostopno na: https://gradovislovenije.si/wp-content/uploads/2018/05/Grad_Anderburg_na_zemljevidu_iz_leta_1678-1.jpg.

Tic Šentjur, Grad Rifnik (internetni vir). Pridobljeno 12. 4. 2022. dostopno na: <https://www.turizem-sentjur.com/Kulturna-dediscina/Grad-Rifnik/>.

USTNI VIRI

Ga. Slava Kovačič s Ponikve, upokojena učiteljica geografije in zgodovine, december 2021.
Ga. Mojca Ocvirk, gospodinja, Podgrad, februar 2022.